

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-3-54-57>

УДК 378.147:[37.011.3 – 051:7]:374.72

Просіна Ольга Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і освіти дорослих
ЦІПО ДВНЗ «УМО» НАПН України, м. Київ, Україна, prosina.olga.v@gmail.com

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто поняття: неформальна, інформальна, формальна освіта; наведено визначення основних моделей навчання: змішана, онлайн, офлайн; розкрито сутність поняття «проект професійного розвитку»; описано проект професійного розвитку «Толока» та його етапи; наведено концепцію події в рамках проекту професійного розвитку «Освітня толока» за темою: «Толока митців та освітян: від проєкції до результату», метою якої є налагодження міжгалузевої комунікації між діячами мистецтва та освітянами мистецької освітньої галузі.

Ключові слова: неформальна, формальна, інформальна освіта; проект професійного розвитку; змішана, офлайн, онлайн моделі навчання.

У сучасних суспільних обставинах виникають нові виклики перед системою освіти. У Меморандумі неперервної освіти Євросоюзу відзначається, що освітні системи мають адаптуватися до нових реалій ХХІ століття, і неперервна освіта покликана стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності та зайнятості громадян [3].

Неформальна освіта спирається на демократичні та гуманістичні підходи, передбачає врахування інтересів особистості, її потреб. Підготовка вчителів мистецьких дисциплін потребує суттєвого перезавантаження. Поштовхом до активних змін може бути саме неформальне навчання, під час якого педагоги знайдуть ідеї, натхнення та професійну допомогу в опануванні інноваційними підходами та подоланні стереотипів у викладанні мистецьких дисциплін.

У сучасних наукових дослідженнях усе частіше розглядається поняття «неформальна освіта дорослих». Це поняття вживається в контексті сучасної освіти дорослих, однак аналіз наукових джерел свідчить про різні трактування зазначеного поняття в українській та зарубіжній літературі.

Проблемам неформальної освіти дорослих, як однієї з форм освіти впродовж життя, присвячені роботи українських і зарубіжних учених.

Зокрема, у працях таких науковців, як С. Архипова, Р. Бабушко, В. Бреус, О. Вербицький, Т. Десятов, О. Кравченко, І. Литовченко, Л. Лук'янова, В. Маслова, Т. Мухлаєва, Г. Карон (G. Carron), О. Огієнко, Л. Сіраєва, Н. Терьохіна, Філіп Х. Кумбс (Philip H. Coombs), Ш. Мерріам (Sharan Merriam), А. Хамадаче (Ali Hamadache) та інших досліджено розвиток та становлення освіти дорослих.

Метою статті є розкриття понять формальна, неформальна, інформальна освіта, огляд основних сучасних моделей освіти, що можуть бути використані в неформальній освіті, а також презентування проекту професійного розвитку «Освітня толока» як альтернативної форми підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у міжкурсовий період.

Уперше поняття «неформальна освіта» зустрічається у 1968 р. в книзі американського педагога й економіста Філіпа Кумбса під назвою «Світова освітня криза: системний підхід». В Європі перші формати неформальної освіти в їх сьогодиншньому розумінні з'явилися у Швеції, і на сьогодні скандинавські країни досі вважаються лідерами Європейського континенту у сфері неформальної освіти та освіти дорослих. Поступово відбулося усвідомлення важливості та необхідності неформального навчання, що відобразилося в декларуванні в 1996 р. теми «освіти впродовж всього життя» на рівні Організації Безпеки і Співпраці в Європі (ОБСЄ).

У Меморандумі неперервної освіти Євросоюзу зазначається, що існують три основні категорії цілеспрямованої навчальної діяльності:

- Формальне навчання відбувається в освітніх та навчальних закладах, дає можливість отримання дипломів та кваліфікацій.
- Неформальне навчання відбувається поряд з основними системами освіти і зазвичай не призводить до отримання дипломів та кваліфікацій. Неформальне навчання може надаватися на базі закладу та через діяльність організацій громадянського суспільства. Також може бути навчання через організації або служби, створені для доповнення формальних систем.
- Інформальне навчання є природним супроводом до повсякденного життя. На відміну від формального та неформального навчання, інформальне навчання не обов'язково є навмисним навчанням, і тому може навіть не визнаватися самими індивідами як внесок у їх знання і навички [3].

Освітні реформи в Україні зумовлюють трансформаційні зміни в мистецькій освіті, понад десять років упроваджувався в закладах загальної середньої освіти інноваційний інтегрований курс «Мистецтво» (авт. Л. Масол). Незважаючи на успішну ходу цього курсу, більшість педагогів продовжують наслідувати традиційні підходи у викладанні мистецтва в загальноосвітніх школах.

Сучасні зміни в Новій українській школі дали значний поштовх до активних змін у мистецькій освіті. Але заявлені інновації, які прописані в Концепції Нової української школи, Державному стандарті початкової освіти, освітніх програмах, нових підручниках вимагають готовності педагогів втілювати ці реформи. Тому особливо гостро й актуально постала проблема підготовки педагогів мистецьких дисциплін. Система підготовки потребує суттєвого оновлення, важливим стає запровадження альтернативних моделей підвищення кваліфікації і в курсовий, і в міжкурсовий періоди.

На сьогодні існує три найпоширеніші **моделі навчання**: «офлайн», онлайн-навчання, змішана модель (blended learning).

Навчання «офлайн» – учасники навчання відвідують заняття з викладачем (тренером, андрагогом), виконують домашні завдання й знову повертаються до аудиторії. Це поширена модель в освітніх закладах України. Позитивні риси офлайн-навчання – це комунікація з викладачем (тренером, андрагогом) і його підтримка, спільне навчання освітньої програми і зворотний зв'язок від викладача, наявність розкладу занять, який мотивує до регулярного навчання, однорупники, з якими легше навчатися (від них теж можна отримати підтримку та пояснення). Недоліки цієї моделі – курс розрахований на середнього слухача, важко впровадити індивідуальний підхід, якщо заняття було пропущене, чекати на одного слухача не будуть, група йде далі.

Онлайн-навчання – поширена модель у сучасному світі. Розвиток технологій спричинив появу нового напрямку в дистанційній освіті – масові відкриті онлайн-курси (МООС). Вдома можна пройти навчання у провідних

світових і національних університетах. Позитивні риси – можна обрати зручний час, щоб прослухати лекцію, навчатися у провідних світових експертів тієї чи іншої галузі, отримати сертифікат, що підтверджує успішне проходження курсу. Недоліки – за дослідженнями Open University, середній рівень завершення онлайн-курсів становить менше 7%. Основна причина, за якою слухачі кидають навчання, – важко виконувати практичні завдання, тобто набуття навичок проходить на низькому рівні.

Blended learning (змішана модель) – ця модель поєднує позитивні риси попередніх двох моделей, а також відбувається мінімізація негативних ознак цих моделей. Зазвичай слухачі курсу самостійно освоюють теоретичний матеріал через Інтернет, а практичні роботи виконують у групах під час регулярних очних занять із досвідченим наставником, який допомагає опанувати те, що було незрозумілим з відеолекцій, допомагає в подоланні складнощів. Викладач переходить у суб'єкт-суб'єкту взаємодію зі слухачами, монологічність викладання відходить, натомість активно застосовуються інтерактивні методи навчання, учасники навчання мають підтримку і від викладача, і від групи. Ця модель стає доступною і гнучкою, оскільки враховуються потреби слухачів. Є влучний вислів про змішану модель – «це хороша «вудка», але «рибу» ловити вам доведеться все ж самим».

Для змішаного навчання характерними є такі моделі:

1. Ротаційні моделі – це організація курсу чи предмета таким чином, що слухачі переходять до різних форматів навчання за фіксованим розкладом або на розсуд викладача. Використовуються такі формати: навчання в режимі онлайн, робота в невеликих проектних командах, теоретичні повідомлення, лекції від викладача (як для цілої групи, так і для проектних команд), групові проекти, індивідуальні консультації від викладача, письмові завдання. Серед ротаційних моделей популярними є:

- **«Перевернутий» клас** – це модель організації курсу чи предмета, коли слухачі навчаються онлайн за межами закладу, а потім на базі закладу

опрацьовують отримані знання, набувають вміння, працюють над проектами або отримують додаткову інформацію від педагога. Основна теоретична частина курсу засвоюється онлайн, саме це відрізняє модель «перевернутого» класу від просто виконання завдань онлайн.

- **Індивідуальна ротація** – це модель змішаного навчання, коли кожен слухач має індивідуальний графік і не обов'язково відвідує кожну доступну офлайн зустріч. Графік складається автоматично (якщо у закладі є програмне забезпечення) або педагогом.

2. Гнучка модель – курс або предмет, в якому онлайн-складова є основою навчання слухачів, навіть якщо певна діяльність і відбувається офлайн. Слухачі можуть працювати за індивідуальним, гнучким графіком, який включає різні формати навчання. Педагог є доступний для будь-яких консультацій, здійснює підтримку.

3. Модель самостійного змішування (A La Carte Model) – слухач проходить курс повністю онлайн та відвідує навчальні заходи в закладі. Педагог у цій моделі є онлайн-педагогом. Слухачі можуть пройти онлайн-курс або на території закладу (якщо дозволяє обладнання та кімнати) або вдома.

Усі перераховані моделі навчання можуть реалізовуватися в системі неформальної освіти. Так, за моделлю змішаного навчання нами розроблено **проект професійного розвитку «Освітня толока»**.

Проекти професійного розвитку педагогів – це спеціально сконструйоване розвивальне професійне середовище, спрямоване на створення системи безперервної освіти в міжкурсовий період [2].

Під поняттям проект ми розуміємо комплекс дій, спрямованих на отримання унікального результату, що може бути продуктом чи послугою. Сутність результату – його зміст. Для професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін – це розвиток професійних мистецьких компетентностей.

Проект професійного розвитку «Освітня толока» – це довгостроковий проект є продуктом кафедри філософії і освіти дорослих Центрального

інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університету менеджменту освіти» НАПН України та ГО «Центр освітніх ініціатив «Толока» (автор ідеї, керівник проекту – кандидат педагогічних наук, О. В. Просіна).

Проект професійного розвитку «Освітня толока» направлений на реалізацію актуальних освітніх завдань, що стають перед педагогічними працівниками в умовах реформування освіти. До 2019 р. даний проект був спрямований лише на підготовку управлінців закладів позашкільної освіти, розширена версія проекту враховує запити освітян та охоплює декілька напрямків. Одним із напрямків проекту професійного розвитку «Освітня толока» є підготовка вчителів мистецьких дисциплін до інноваційної діяльності.

Для підсилення мотивації до впровадження актуальних інновацій під час «Толоки» ми акцентуємо увагу на:

- професійному саморозвитку в процесі самоосвітньої діяльності;
- актуалізуванні суб'єктного досвіду, рефлексійних позицій;
- можливості вибору, оцінці й особистісній відповідальності у процесі активного навчання та в практичній діяльності;
- установленні суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі навчання;
- створенні умов для особистісного професійного розвитку з урахуванням індивідуальних потреб, мотивації, професійних запитів, потенційних можливостей і практичного досвіду кожного з учасників «Толоки»;
- забезпеченні варіативності форм навчання, змісту, методів;
- стимулюванні активності учасників до спільної навчальної діяльності.

Однією з важливих засад проекту професійного розвитку «Освітня толока» є створення інтенсивних програм, які забезпечують кращі результати за значно коротший час. Інтенсивні програми «Толок» розробляються спільно з учасниками проекту, максимально враховується їхній запит. Відмінність інтенсивного навчання від звичайного полягає не лише у значній економії часу, а й у високій ефективності. Відбувається максимальне занурення у проблему та

активне її відпрацювання. Гнучкість та різноманітність змісту, засобів і методик, часу та місця навчання – є ключовими елементами проекту.

Дієвість навчання є важливою умовою реалізацію проекту. Більше програвати на практиці, відпрацьовувати, а потім уже аналізувати, узагальнювати та дискутувати. Пропонувати конкретні інструменти, які є дієвими і ефективними. Під час майстер-класів, тренінгів ми чітко називаємо і працюємо з «прихованими» запитаннями. Англійський вислів: «An elephant in the room» у перекладі означає: «У кімнаті є слон!». Цю метафору англійці розуміють так: якщо ви говорите, що в кімнаті є слон, то маєте на увазі, що існує очевидна проблема або складна ситуація, про яку люди не хочуть говорити. Побачити «слона» у кімнаті надзвичайно важливо для нас у ході навчання.

Надавати підтримку вчасно педагогам є викликом для організаторів та тренерів проекту професійного розвитку «Освітня толока». Мати весь час зворотний зв'язок з освітянами, розтлумачити складні питання, які виникають під час робочого, рутинного, щоденного процесу. Бути поряд і разом долати складнощі. Консультування, наставництво, фасилітація, коуч – задіяно різноманітні форми, що допомагають підтримати педагогічних працівників та сприяти їхньому саморозвитку під час проходження всіх етапів «Освітньої толоки» (табл. 1).

Тема мистецької секції на «Осінній толоці – 2019»: «Толока митців та освітян: від проєкції до результату». Запланована подія спрямована на творчу міжгалузеву співпрацю експертів із кіл

професійних митців та вчителів мистецьких дисциплін закладів освіти в Україні. Цей освітньо-культурний захід є відповіддю на виклики інформаційного суспільства. Недостатня увага держави до розвитку мистецької освітньої галузі, низький рівень викладання мистецьких дисциплін у закладах освіти призводить до зниження загального рівня культури в країні, нівелювання цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження, втрати поваги до національної та мистецької спадщини, низького рівня розвитку культурної та інших ключових компетентностей.

Мета осінньої події в рамках проекту професійного розвитку «Толока» – налагодження міжгалузевої комунікації між діячами мистецтва та освітян мистецької освітньої галузі, створення умов для культурно-освітнього обміну між представниками галузі культури та освіти.

У реалізації проекту плануємо досягти таких цілей: здійснення науково-методичний супроводу професійного розвитку учасників проекту через культурно-освітній обмін, опанування новими техніками і методами; розроблення рекомендацій для митців з урахуванням міжгалузевої взаємодії.

Індикаторами досягнення цілей будуть:

- сформована ефективна комунікація між діячами мистецтва та освітян мистецької освітньої галузі;
- проведені майстер-класи для секторів візуального та аудіального мистецтва;
- професійний розвиток освітян мистецької освітньої галузі (представників

Таблиця 1. Етапи реалізації проекту професійного розвитку «Толока»

1 етап – мотиваційно-діагностичний	Проходження електронної реєстрації, визначення очікувань, діагностика рівня знань, умінь, установок у межах теми, яка пропонується для проведення навчання
2 етап – дистанційне навчання	Опрацювання педагогами матеріалів, які розміщуються на сторінці Віртуальної кафедри андрагогіки https://ppo.mk.ua/
3 етап – очний інтенсив	Очна зустріч для навчання під час майстер-класів, тренінгів, експертних сесій, фасилітованих дискусій тощо
4 етап – рефлексивно-підсумковий	Підбиття підсумків, рефлексія. Даний етап починається під час очної взаємодії, завершується дистанційно (під час проходження анкетування, тестування за допомогою googl forms)

візуального мистецтва) у малюванні олією;

- професійний розвиток освітян мистецької освітньої галузі (представників аудіального мистецтва) у розвитку вокальних умінь та створенні дитячих оркестрів у закладах середньої освіти.

Запрошуємо слідкувати за початком реєстрації на «Осінню толоку –2019» на сторінці ГО «Центр освітніх ініціатив «Толока» за QR-code:

Висновок. Таким чином, підготовка вчителів мистецьких дисциплін в умовах неформальної освіти спрямована на отримання різних професійних умінь під час практичної діяльності, обов'язковим є опрацювання теоретичного матеріалу на практичному ґрунті (наприклад, через роботу в малих групах чи в ділових іграх); передбачає навчання роботи в команді та спонукання до співпраці з колегами під час тренінгів, що дає великий простір для горизонтального навчання всередині групи; отримання навичок пошуку та обробки інформації, а також умінь аналізувати власний досвід та отримувати з нього когнітивний досвід.

Проект професійного розвитку «Освітня толока» відповідає на виклики сучасності та сприяє створенню умов для саморозвитку педагогів мистецьких дисциплін, формуванню в них мотивації до опанування інноваціями та об'єднанню в спільноти професійних однодумців, які навчаються один у одного.

Прогнозуємо, що співпраця діячів мистецтв та педагогів мистецьких дисциплін є корисною діяльністю для поліпшення рівня викладання мистецьких дисциплін у загальноосвітніх закладах, що позначиться на загальному рівні сформованості культурної компетентності. Бо варто пам'ятати, що культурна компетентність ефективно

формується саме на предметах мистецького циклу.

Тема нашого дослідження потребує подальших наукових розвідок, зокрема важливим є проаналізувати динаміку якісних професійних змін педагогів мистецьких дисциплін у процесі навчання в рамках неформальної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Просіна О. В. Толока позашкільників: методичний путівник / О. В. Просіна / за наук. ред. проф. Т. М. Сорочан, В. В. Сидоренко. – Київ: СПД Резніков В. С., 2018. 76 с.
2. Професійний розвиток керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній педагогічній освіті регіонального рівня / Т. Сорочан, А. Данильєв, О. Рудіна, Б. Дьяченко. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2013. 524 с.
3. A Memorandum on Lifelong Learning. URL: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
4. Arbaugh, J. B. A review of research on online and blended learning in the management disciplines: 1994–2009 / J. B. Arbaugh, A. Desai, B. Rau, B. S. Sridhar. Organization Management Journal. 2010. №7.
5. Moore, M. G. Theory of Transactional Distance. Theoretical Principles of Distance Education, edited by Desmond Keegan. New York : Routledge, 2000. С. 22–39.

REFERENCES

1. Prosina. O.V. (2018). Toloka pozashkilnykiv [Joint work of afterschool educators]. Kyiv: SPD Reznikov V.S.
2. Sorochan, T., Danyliev, A., Rudina, O., & Diachenko, B. (2013). Profesiyniy rozvytok kerivnykiv i pedahohichnykh pratsivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u pisladyplomnii pedahohichnii osviti rehionalnoho rivnia [Professional development of managers and pedagogical staff of general educational institutions in postgraduate pedagogical education of the regional level]. Luhansk: SPD Rieznikov V.S
3. A memorandum on lifelong learning. (2002). Retrieved from http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
4. Arbaugh, J. B., Desai, A., Rau, B., & Sridhar, B. S. (2010). A review of research on online and blended learning in the management disciplines: 1994–2009. Organization Management Journal, 7.
5. Moore, M. G. (2000). Theory of transactional distance. In D. Keegan (Ed.), Theoretical principles of distance education. New York: Routledge.

Просіна О. В., кандидат педагогических наук, доцент кафедры философии и образования взрослых ЦИПО ГВОУ «УМО» НАПН Украины, Киев, Украина, prosina.olga.v@gmail.com
Подготовка педагогов, которые преподают предметы искусства в условиях неформального образования

В статье рассматривается сущность понятий неформальное, информальное, формальное

образование; приводится определение основных моделей обучения: смешанная, онлайн, офлайн; раскрывается содержание понятия «проекты профессионального развития», описывается проект профессионального развития «Образовательная толока», освещается каждый этап проекта; приводится концепция мероприятия в рамках проекта профессионального развития «Образовательная толока», посвященного теме: «Толока художников и педагогов: от проекции к результату», целью которой является налаживание межотраслевой коммуникации между деятелями искусства и педагогами, которые преподают предметы искусства.

Ключевые слова: неформальное, формальное, информальное образование; проект профессионального развития; смешанная, офлайн, онлайн модели обучения.

O. V. Prosina, PhD, Associate Professor of Philosophy and Adult Education of the Central Institute of Postgraduate Pedagogical Education of the University of Educational Management of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, prosina.olga.v@gmail.com
Preparation of art teachers in not-formal education

The article deals with the essence of the concept of non-formal, informal, formal learning. Formal learning occurs in educational and training institutions, leading to recognised diplomas and qualifications; non-formal learning happens alongside the mainstream systems of education and training and does not typically lead to formalised certificates, non-formal learning may be provided in the workplace and through the activities of civil society organisations and groups; informal learning is a natural accompaniment to everyday life.

The main models of learning are identified as mixed, on-line, and off-line. The essence of the concept of "project of professional development" is defined. The "Toloka" professional development project and the content of all its stages are described. The concept of the event in the framework of "Toloka" professional development project: "Toloka of artists and educators: From the plan to the result". The method is to establish interdisciplinary communication between art workers and educators of the field of art education.

Development of the "Toloka" project is aimed at creative interdisciplinary cooperation of experts among professional artists and teachers of the artistic disciplines of educational institutions in Ukraine. The "Toloka" project is a response to challenges of the information society. The low level of education in artistic disciplines in educational institutions leads to a decrease in the general level of culture in the country, levelling values out during the process of recognition of art and creative self-expression, loss of respect for national and artistic heritage, low level of cultural development and other key competencies.

Key words: non-formal learning, informal learning, formal learning, of professional development project; off-line, on-line, mixed models of learning.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2019 р.